

Оля (уривок)

Ольга Саліпа

Увага! Ви читаєте ознайомчий фрагмент тексту. Повну книгу купуйте тут:
<https://www.yakaboo.ua/ua/olja-2224033.html>

Чернівці, 1941

- Галю, ти довго будеш із тим чаєм бавитись? Я змерзла.

- Ви вже пили.

- Пила? Може. Забула. Часом тепер забуваю, - стара жінка перебирала зморщеними руками край скатертини і гладила плетене гачком мереживо. - Хоча вірші і свої, і чужі, пам'ятаю добре. Галю, а то ти так краї скатерки пообплітала чи купила де?

- Я, мамо, я. Ще того року, цілу зиму плела і квітки білим вишивала, як ви просили.

- То добре, - стара жінка втратила цікавість до візерунків і втомлено повернула голову до вікна. - А диви, яка весна рання, - всміхнулася сама до себе. - Галя мені не рідна. Я взяла її, коли вона мала п'ять. Бідна дитина, мама покинула, втекла десь до Відня, чи куди, і не давала про себе знати, - говорила впівголоса. - Галин тато - то мій брат. Я сама жила, от і взяла дитину собі на розраду. І їй добре, і я маю рідну душу. Мучиться зі мною, старою. Але не нарікає. Терпляча. Моя мама така була, Галина бабця. Така добра, що хоч Матір Божу з неї пиши, - стара всміхнулася куточком зморщеного рота. - А ти нагадай, як тебе звати?

- Оля, - молода студентка, що сиділа по той бік столу, розгладила спідницю на колінах.

- А чого прийшла, нагадай?

- Наукову працю про вас пишу. В університеті порадили. Читала ваші статті про радянську владу. Бути тут, біля вас, то мені за честь, - руки дівчинки ледь помітно тремтіли, мова була уривчастою - від хвилювання судомно хапала ротом повітря.

- Про що? Про владу?

- Ага, - дівчинка різко встала, хотіла щось сказати, але, схоже, передумала, бо відразу сіла.

- Про владу... Вже й не згадаю, що писала, стара стала, сама бачиш, - жінка дивилася кудись за спиною своєї гості. - Як, ти кажеш, тебе звати? Нагадай, - перевела погляд на дівчинку. - Я пам'ять маю добру, ти не думай - вірші би годинами розказувала. А щось дрібне часом забуваю.

- Оля.

- Оля... - жінка ледь помітно всміхнулася. - Так мене Осип називав. А я сварилася: не любила, коли так манірно... Оля... Ольга - моє ім'я. А він мене - Олею...

- Маковей?

Старенька не відповіла нічого. Звела брови і схилила голову – про щось згадувала. До кімнати зайшла жінка.

– Галю, а пересунь моє крісло ближче до вікна. Трохи на людей подивлюся.

– А ви їх мало бачите? То учні, то студенти, то літератори. Ви – наша зірка. – Жінка взялася пересувати крісло, а далі вкрила стареньку кольоровим коцом. – Від скла холодом тягне, – пояснила дівчинці-студентці. – А хворіти їй ні до чого. – Я вам липи знову заварила, – то вже до матері. – Горня на столі. Захочете – попросіть дівчинку, вона подасть.

– То вас Маковей Олею називав? – не вгавала студентка.

– Хто? – стара пильно глянула в очі гості. – А може, й він. Може... – Жінка розгублено блукала очима навколо, наче щось шукаючи.

– А ви його кохали? – спитала несміливо, погладжуючи пальцями масивний мідний кулон на шиї.

– Ні, – відповіла різко.

Дівчинка округлила очі від здивування:

– Але ж...

– Ну що але? Не кохала, і крапка, – стара нервово відвернулася до стіни. – Нема про що говорити.

– Але кажуть...

– Багато чого кажуть, – стара не дала студентці договорити. – Думаєш, я брешу?

Жінка стисла кулаки і пильно подивилася на гостю.

– А як же листи? Кажуть, люди бачили ваші до нього листи...

– От дурна, і як тільки таких в університеті тримають, – розсміялася жінка. – Я хто? Письменниця. Письменниці – пишуть. Не вір листам, – додала вже спокійніше. – За листами ховають справжнє. Я ті, що були від нього, спалила всі до єдиного. А він мої беріг нащось. Дістала б їх – теж би до вогню кинула. Там їхнє місце. Щоб не питали такі дурні, як ти, – говорила швидко і нервово. Але, помовчавши хвилину, додала: – Листи – то творчість. Розумієш, ті, хто живуть письмом, рідко люблять сей світ таким, як він є. Нам щось надумати – не гріх. А любов – і поготів. Бо як то – без любові? А щоденники і листи – то найбільша брехня у світі. Галю, а де та плящина з морем? – крикнула голосніше до жінки, котра поралася в сусідній кімнаті.

– У шафі, мамо. Я забрала, поки чай питимете.

– Ану-но, дай її сюди.

Жінка мовчки дістала з шафи закорковану скляну пляшку і поставила на підвіконня біля матері.

– Там, усередині, море, – старенька погладдила плящину зморщеною рукою. – Мені колись одна художниця привезла. Уявляєш – море! – Очі жінки всміхалися. – Все життя воно мене кличе, а я так ні разу й не поїхала. Але я писала про море, хоч його і не бачила. Нюхала, як пахне морська вода, уявляла, смакувала тими картинами. І писала. Вийшло, скажу я тобі, дуже правдоподібно. Так мені кажуть. А ти мені про листи. Я ж певне, могла писати про любов, не любивши, якщо про море написала. Могла ж,

правда?

- Я в то не вірю, - студентка вже сміливіше заглянула у вічі.

Стара спробувала підсунути пляшку ближче, але мало її не перекинула.

- Я завжди когось любила, - жінка знову дивилась у вікно і говорила повільно. - Завжди. Не було б любові - я б не писала. Любов і письмо - то як сестри.

- І Осипа?

- Ти там щось іще хотіла, книжку підписати, чи що. Не згадаю. - Жінка різко перервала розмову. - Галю, а принеси-но мені чорнило, - крикнула голосніше. Коли названа донька склала приладдя на столі та підсунула до нього крісло старої жінки, та тремтячою рукою вивела: "Кобилянська".

Студентка встала, поправила спідницю й узяла книжку:

- Вдячна. Я ще прийду.

Стара промовчала. Студентка зібралася виходити, але на порозі кімнати оглянулась. Ольга на неї не дивилася. На диво стрункий, як для таких літ, силует жінки з гордо піднесеною головою міг би стати картиною під пензлем хорошого художника.

- Ніколи більше не питайте її про любов. Вона не любить про це говорити, - шепнула гості Галина, коли зачиняла двері.

Кимпулунг, 1876

Вони вперто дерлися на гору: троє дівчат і два хлопці.

- Може, перепочинем? - благально дивився на товаришів юнак років двадцяти.

- Ще трохи. - Ольга зупинилася, вперлася руками у коліна, щоб віддихатися. Поділ її сукні був густо заліплений реп'яхами. - От же ж халепа, - бідкалася впівголоса, оббираючи зелені кульки, - і чого б то дівчатам не одягатись у щось зручніше, як хлопці. - Августо, ти як?

Юна худорлява дівчинка, що йшла поруч, зупинилась. Її обличчя розчервонілось, а шкіра на губах потріскалася від напруги. Августа загорнула кучеряве пасмо, що вибілось із зачіски, за вухо і впевнено махнула головою:

- Все добре. Йдемо далі.

Юлько і Олесь дивилися на дівчат з-під лоба:

- Подуріли, чи що? Цілком дурна то була думка - дертися вгору задля забави. І де у вас тої снаги береться, - пробурмотів під ніс Юлько. Олесь більше мовчав, але з виразу обличчя було помітно, що цілком підтримував брата.

Йти на гору надумала Ольга. Зрештою, в тому не було нічого дивного: ще змалку від її ідей у нормальних людей округлювались очі.

"Олька мала родитися хлопом", - констатував якимось батько, коли побачив, як та з розкритим ротом дивиться на вгодованого коня з лискучою шерстю і без страху гладить його по спині.

- Тату, а можна я - верхи? - Мала благально дивилася батькові у вічі. Чоловік оглянувся навколо, чи ніхто не бачить, поправив сідло і підсадив доньку на коня:

- Тримайся міцніше. І нікому не кажи. Бо дівчатам на конях - не пасує.

- А як хочеться?

- Байдуже. Не пасує, і все. - Чоловік повільно вів коня за віжки, а в Ольги аж котилася слина з кутиків губ від задоволення.

- Так гарно, таточку, так гарно! - хапала повітря ротом. - Я чую, як у нього б'ється серце, - гладила попід гривую коня.

- Буде з тебе. - Чоловік зупинився, схопив однією рукою семирічну доньку і поставив на землю.

- Стійте, таточку, не йдіть. - Мала міцно обійняла батька за ногу.

- Тобі зле?

- Ні, добре. Хочу, щоби так було довше. - Дитина обіймала тата за ногу й міцно заплющувала очі, аж шкіра навколо біліла. - Ви навчите мене їхати верхи?

- Ти з мене смієшся? Хлопці не хочуть, а тобі конче треба?

- Треба, таточку, треба. Хочу ним керувати, - показала поглядом на коня. Далі відпустила батька, підійшла до тварини і торкнулась її тіла так високо, як могла. - Ви лише гляньте, який він сильний. Який великий і дужий. Якби я змогла ним керувати - я би стала ще сильнішою, ніж він.

- От дурна дівка, - тато почухав потилицю, - то ж кінь. Де ж людині тягатися з його силою.

Ольга задумалась і по-дорослому серйозно промовила:

- Ті, хто має владу над кимось, - завжди сильніші, навіть коли без власної снаги. В тому і приємність.

З того дня Ольга часто бігала дивитись, як пасуться коні. Близько не підходила. Брала з собою все, щоб малювати, сідала десь удалині й годинами вбирала очима картину, що бачила перед собою. А далі мазок за мазком переносила її на полотно. Виходило не завжди добре. Хоч Ольга багато вчилася малюванню, але то була не та справа, яка давалась їй легко. Часом дівчинка дратувалась і жбурляла пензлика в траву, лягала на землю й дивилася в небо. Потім вставала і ще старанніше поверталася до роботи. І коли хто її в такі хвилини гукав - то було марно. Нікого не чула і нічого не бачила. Часом улітку за малюванням зустрічала захід сонця.

А коли поверталася додому, діставала "на горіхи" від мами.

- Тобі б, Олю, тільки в хмарах літати, - цілувала мама у голову, коли гнів минав. - А мені хто допоможе? Справи хатні, діти, городи...

Щось липке і неприємне огортало маленьку Ольжину душу потім щоразу, коли тікала до коней, щоб малювати чи просто думати. Сором за те, що не така, як інші. Часом різко схоплювалася з місця, бігла додому, до мами. Мовчки бралася за будь-яку хатню роботу, лише б заспокоїти те неприємне, що наповнювало її зсередини.

- Хай би цього року Ольга йшла до школи, - мовив якимось за вечерею батько і крадькома глянув на доньку. Та аж підстрибнула з радості на стільці: досі лише заздрісно спостерігала, як зникають за книгами її старші брати і сестри і тим самим тікають від щоденної хатньої праці.

Тато були вченим теж. Ользі, та й іншим дітям у сім'ї, рідко доводилося відчувати від нього ніжність чи сподіватися на якісь поблажки. Але то ж батько – він має бути суворим. На ньому все тримається.

– Та чи треба? – засумнівалася мама. – То ж дівка. Та й у голові в неї робиться казна-що, сам знаєш.

– Ми, Маріє, не служницю собі народили. Подивись, який світ навкруги – жіноцтво вже давно не заперте в хаті.

Марія, мама Ольги, мовчки підвела очі на чоловіка. Той устав з-за столу, хоч так в родині досі й не велося, підійшов до дружини і поцілував у маківку:

– Не ображайся, знаю, що ти себе віддала мені й дітям. Але то був твій вибір. А як вона так не схоче?

Ольга сиділа за столом і навіть припинила рухати щелепою. Так і тримала в роті шматок запеченого м'яса, поки її брати і сестри гелготіли поруч, як гуси. Її ніхто не питав, чи хоче вона до школи, але за таке рішення готова була просто тут кинутися татові на шию.

Вже за місяць вона старанно вчила письмо і читання. Нікому не зізнавалася, що, власне, читати вміла й до того. Сама не знала, звідки. Але хизуватися собою не звикла.

Додому до них з братами приходив учитель української мови. В школі ж – лише німецька та румунська.

Вікно до знань, яке відкрило навчання, захоплювало і лякало: чим більше Ольга читала, тим більше розуміла, скільки всього непрочитаного і невивченого ще залишається.

Окрім школи, Олю вчили грати на фортепіано. Мама страшенно любила, коли донька, розправивши поділ сукні на колінах, граційно ставила руки на клавіші старого інструмента і починала грати. Байдуже, що було далі. Тільки ось цей первісний момент народження музики з нічого мав значення.

Ольга полюбляла грати марші. Їхній ритм і сила крізь кінчики пальців розливалися тілом дівчинки, примушували розправляти плечі та підводити вище голову. Із завзяттям била по клавішах і діставала за це зауваження від Аделі Францівни, старої вчительки музики.

– Звідки у Вас стільки агресії, юна пані? – перелякано дивилася вчителька.

Ольга опускала очі та бралася перебирати поділ спідниці. Хвилини, коли втрачала контроль над собою, були найгіршими в її житті. Це могло трапитися будь-де: на уроці музики, як от зараз, у розмові з учителем малювання, коли хотіла довести, що плавні переходи кольорів – то не завжди добре, бо ополудні, наприклад, усе навколо таке контрастне, що аж ріже очі. Чи навіть, найгірше, коли до батька, секретаря при старостстві, приходили друзі, сідали за чай і обговорювали якийсь цікавий художній твір. Ольга ховалася біля самісіньких дверей у сусідній кімнаті. А коли дискусія сягала апогею, то не витримувала, виходила зі сховку і палко висловлювала свою думку. І тільки перелякані очі тата зупиняли її. В такі миті хотілося провалитися крізь землю. Сором – ось вічний супутник її нестриманості.

- Дивно, що у такій родині дівчинка отримала негідне виховання, - яксь із докором сказала Аделя Францівна Олиній мамі. Та, не знати, за що, вибачилась.

- Я більше не хочу, щоб вона мене вчила, - рішуче сказала Ольга, коли за педагогом зачинилися двері.

- Даремно. Адже вона каже правду, - мама взялася накривати на стіл, а донька - їй допомагати. - Деся ми тебе не догледіли.

- Я думаю, досить із тебе навчання. По чотирьох класах сидітимеш удома, - тато, котрий якраз у ту хвилину зайшов до кімнати, замислено глянув на Ольгу. Дівчинка заклала на місці:

- Як то - вдома?

- Так, як і всі. Помагатимеш матері. Щодо уроків малювання та музики - я не перечу, то треба кожній жінці. Грай, малюй, скільки хочеться. А навчання - досить. Щось зле сіють книжки у твоїй голові, боюсь, аби тебе не згубили.

Ольга мовчки поклала тарілку на стіл і погладила скатертину рукою.

- Тоді... Тоді я не хочу нікого бачити! - Схопила поділ сукні й побігла надвір. Батьки переглянулися між собою: така реакція була очікуваною, нічого дивного.

Дівчина стала посеред двору і з жахом прислухалася до серця, що вилітало з грудей. Нащо воно грає такі злі жарти? Чи вартувала ця витівка зіпсованого настрою батькам? Оля сіла на колоду під парканом і затулила вуха руками, щоб не чути свого серця. Але від цього його стукіт став ще сильнішим. Дівчинка різко встала і побігла за хату, туди, де виднілися гори, де у величезній загорожі паслися коні. Біля стовпчика огорожі лежало старе сідло. Схоже, хтось із селян залишив, а сам пішов напитися води чи пообідати. Ольга, довго не думаючи, осідлала першого-ліпшого коня, що пішов до рук. Тисячу разів бачила, як робив то батько і брати, - проблем не виникло. Рішуче вперлася руками йому в шию і застрибнула на спину. Кінь кілька разів тупнув копитом і потряс головою від несподіванки, але далі пішов спокійним кроком уздовж огорожі. Ольга боялася навіть дихати. Але дуже швидко страх змінився захопленням. Кінь рухався повільно і поважно. Дівчина відчувала, як напружується і розслаблюється кожен його м'яз. Натягнула уздечку сильніше. Побачила, що тварина сповільнила крок. Легенько штовхнула ногою в бік, як то робив батько - і кінь пішов швидше.

- Ви, панночко, так би не бавилися, бо сукенку замастите, - почула голос за плечима і спробувала оглянутися. Тварина такого маневру не зрозуміла і різко зупинилась. Ольга відчула, як ковзнула голими литками по порепаній шкірі сідла. Очуняла за мить, коли кінь, не второпавши, що відбувається, закрутився на місці й мало не розтрощив копитом їй голову.

Саме тоді, коли ледь не сталося неминуче, звідкись підскочив хлопець у засмальцованій сорочці й сильно ляснув тварину ззаду. Кінь відстрибнув на кілька метрів і побіг геть. Сідло на його спині перекошилося.

- Хто ж так коней сідлає?! - засміявся хлопець на всі зуби і подав Ользі руку. Спітніла хлопчача долоня торкнулась її шкіри і запекла новими відчуттями.

- Хочете, я вас навчу?

- Хочу. Тільки татові не кажіть.

- А мені то що? Я не звик зайве балакати.

Його звали Іван, і він пас коні зі всього краю містечка. Ціле літо вчив нову знайому їздити верхи, сідлати коней і доглядати за ними. Ольга слухала його з таким самим захопленням, як і читала книжки. Все у цьому сільському хлопцеві було для неї новим: наївна простота і неосвідченість, грубі риси обличчя й відверта поведінка.

Найперше Оля взялася вчити його читати по-німецьки. Іван пручався, як міг. Але нудні години на пасовищі не залишали вибору.

- Ти вивчишся читати і візьмеш мене заміж, - серйозно пояснювала Ольга. Почувалася поруч із Іваном спокійно та легко. Його простакуватість притягувала її, як ніколи досі.

Хлопець по-дружньому обіймав дівчинку за плечі та сміявся:

- Мала ти ще, щоб із тобою женитися. Підрости.

Ольга старанно виводила для Івана літери та слова прутиком на піску, а думки її були там, де її шкіри крізь тоненьку блузу торкалася його рука.

Іван умер того ж літа. Ніхто не бачив, як. Знайшли в полі з розбитою головою. Казали, ніби його вдарив кінь. Ольга про це дізналася не відразу. Десь за два дні, коли вийшла на поле та побачила старого пастуха замість свого друга. Чоловік сказав, що Івана вже і поховали.

Оля пішла на цвинтар, знайшла свіжу могилу і постояла над нею, закусивши губу. Море незнайомих почуттів розпирало зсередини і просилося на волю слізьми. Але вона не пускала. Повернулася додому, знайшла великий зошит і сіла писати. Вирішила, що просто мусить намалювати словами все, що було в її житті досі. Напише щоденник.

Спочатку то були просто спогади. Незчулась, як вони почали обростати деталями, котрих не було. Далі в зошиті з'явилися незнайомі люди зі своїми історіями. Оля злякалася: то було щось нове. Інший світ, зовсім їй не знайомий.

- Августо, а йди-но, щось тобі покажу. - Ольга по-змовницьки підморгнула подружці, доньці місцевого старости, тендітній дівчині з великими очима та кучерявим волоссям.

До Августиного тата часто сходилася місцева інтелігенція. Тут багато розмовляли українською, обговорювали книги, ділилися новинами. Ольга завжди просилася з татом на такі вечори. Нібито щоб побалакати з подружкою, а насправді - щоб послухати, про що говоритимуть старші. Августа її в тому підтримувала, часом навіть сама видумувала нові й нові сховки, де вдвох із Олею сиділи годинами та прислухалися до голосів у вітальні. Вже далеко не діти, вони зі сміхом потайки залазили до великих дубових шаф і сиділи там мовчки, втираючи одна одній піт із обличчя, аж поки батькові гості не розходилися. Тоді так само непомітно вислизали зі сховку і, ніби так і мало бути, виходили десь із кухні чи іншої кімнати.

- Августо, а йди-но, щось тобі покажу. Ось, лише ти це можеш читати, - розчервоніла Ольга простягнула подружці дрібно списаний зошит.

Августа сіла на широку тахту і жестом запросила Ольгу сісти поруч. Її очі

швиденько бігали за рядками зошита.

Вона любила, коли Ольга приїздила в гості. Завжди чекала її з нетерпінням. Помагала мамі готувати смачне до вечері, виставляла на видне місце картини, намальовані за цей час, аби похизуватись. А під покривало на постелі ховала дві-три книжки, які непомітно брала для Олі в татовій бібліотеці. Дуже вже та любила читати і повсякчас неймовірно тішилася таким несподіванкам. Ольга завжди розповідала щось нове та цікаве і вмовляла на незвичайні витівки. Від природи вперта і норовлива Августа слухалася подругу, як зачарована. Було в ній щось незбагненно-світле та приємне.

Найбільше Августа полюбляла підслухані розмови татових гостей. Коли вони разом із Олею опинялись у тісній і паркій шафі й ледве стримувалися, щоб не зареготати, – то було чудово. Їхні ноги перепліталися від нестачі місця, і кожен рух відкликався приємним лоскотом. Шкіра Ольги завжди пахла лавандою. Казали, що її мама додавала квітів до води, якою донька вмивалася. Так, чи інакше, а Августа щоразу намагалася вловити цей аромат і прихилилася носом до щоки подружки близько-близько. В такі хвилини її огортало приємне тепло, думки плутались. Якщо треба було щось сказати, то Ольга притулялася губами до її вуха і ледь чутно шепотіла. Її подих обпікав шкіру, хотілося сміятися ще більше.

– Ось це все, про що ти пишеш, це було насправді? – Августа здивовано глянула на подругу.

Ольга ствердно махнула головою.

– Так. Усе, до останку. Нема в мене ближчої подруги, як ти, тому і ділюся.

– Бідолашна моя дівчинка... – Августа не знала, як поводитись, і несміливо притягнула голову подружки на свої груди. Від її близькості стало лоскотно десь усередині. – А батько знає?

– Про що? – Ольга перелякано округлила очі.

– Про Івана, про ваше кохання. Про те, що твій наречений загинув, тебе захищаючи.

Ольга виборсалася з обіймів подруги й озирнулася, чи ніхто не чув:

– Ні, ти що, я лише тобі. Нікому більше. Це – наша таємниця.

Обличчя Августи пашіло від хвилювання:

– Слухай, а розкажи мені більше. Ви ж із ним... ну... той... цілувалися?

– Ну... так, звісно, – Ольга опустила очі. Сама не знала, нащо збрехала. І в "щоденнику", і тут, зараз.

– Щастить тобі.

Августа прислухалася до власних відчуттів: щось неприємне кольнуло під грудьми. Може, заздрість? Бо ж у неї не те, що поцілунків, – навіть натяків на романтику не було. Читала далі, а коли завершила, підвела очі на подругу:

– Олю, знаєш, а ти гарно пишеш. У тебе талант. Може, напишеш вірша чи оповідку?

Подруга розсміялася:

– Таке скажеш, і хто то читатиме? Куди мені до літераторів, – вказала головою на

полиці з книгами у бібліотеці.

- А ти спробуй руською. По-нашому зараз пишуть мало. - Августа гладила долонею рівно списані сторінки зошита й роздивлялася чорнило, яке залишало слід на її руках:

- Бачиш, чорнило - як і мої фарби. Ти теж малюєш картини, тільки словами.

У передпокої почулися голоси. Гості розходились. Ольга похапцем вирвала зошит із рук подруги:

- Тільки ж ти про ось це - нікому.

Сховала "щоденник" до голого тіла, під блузу і притисла лівою рукою до живота.

"Бач, а вона повірила. Не мала жодного сумніву. Варто було тільки запевнити, що то справжній щоденник. Як то цікаво!" - думала, поки чекала на батька біля дверей. Майже фізично відчувала, як виросла в очах подруги: тепер вона - не просто дівчисько, а та, яка мала трагічне кохання і навіть знає, що таке поцілунок. Виявляється, щоб люди думали про тебе так, як ти хочеш, треба зовсім небагато.

"Щоденники і листи можуть бути найбільшою брехнею в світі" - зробила для себе висновок.

Йти на гору придумала Ольга. Вперлася, що хоче освятити свою з Августою дружбу з якогось там джерела. А хлопців та Ядвігу, сестру Августи, взяли про всяк випадок, "рап— том що".

Оля рухалася від каменя до каменя по-чоловічому легко. Тільки брудний поділ сукні сковував. Час від часу подавала руку худорлявій Августі. Та дерлася вгору, зціпивши зуби. Олесь і Юлько йшли без особливої охоти: давно втомились, але залишити дівчат самих не могли.

- Стійте, це тут! - Ольга зупинилася, витерла чоло рукавом і завмерла. Десь близько чулося дзюрчання джерела. Дівчина роздивилася навколо і пішла трохи вправо. Юлько, Олесь і Августа попрямували за нею.

- Ставай на коліна тут, - скомандувала Ольга подрузі, й та беззаперечно послухалась. - А тепер пий.

Обидві, як за команду, нахилилися над широким джерелом і зачерпнули долонями воду. Зробили по кілька ковтків, холодні струмочки потекли по шиї за пазуху.

- Тепер наша дружба буде вічною, - Ольга всміхалася широко, обійняла Августу і поцілувала десь біля вуха.

- Для того не треба було ніякої води, але якщо ти вже так хотіла, то хай буде, - дівчата обнялись і з реготом лягли на нагріте каміння поруч.

Олесь, Юлько і Ядвіга мовчки сиділи біля них і без особливого ентузіазму вдивлялися в дно струмка.

Августа тримала Ольгу за руку й тішилася від краси цього моменту. Тверда долоня подруги надійно ховала її тонкі пальці під собою.

- Не може цього бути! - Ольга рвучко сіла. Далі зняла взуття і босоніж перейшла на інший бік струмка. Там опустила на коліна, а за кілька хвилин повернулася із букетом тендітних квітів у руках. - Едельвейси! Ви бачили, це ж едельвейси!

Усі четверо із цікавістю обступили Ольгу. І справді, вона тримала в руках букет

біло-жовтих едельвейсів.

- Тепер мені в коханні пощастить, - усміхалася на всі зуби Ольга.

- Кажуть, якщо подаруєш квітку комусь, то та людина тебе і полюбить, - Юлько простягнув руку, щоб узяти квіти. - Віддай мені, ти ж не хлопець, що квіти комусь дарувати.

- Ще чого! - Ольга відсмикнула руку. - Де воно сказано, що то чоловік має дарувати?

Августа переминалася з ноги на ногу:

- Олю, а подаруй їх мені, - ледве наважилася промовити.

- Дурна, чи що? - розсміялася їй в обличчя подруга. - То ж для коханого.

- А дочекаються? - Юлько спробував силою відібрати букет. - Мені потрібніше.

- Не підходь. Я ці квіти засушу - і чекатимуть скільки треба.

Додому поверталися втомлені.

- Слухай, Августо, ти як думаєш, то правда? - біля самих воріт власного будинку Ольга раптом зупинилася.

- Що саме?

- Ну, що той, кому я подарую квітку, мене покохає?

- А мені як знати. Може. А що, є кому?

- Ну, може, і є. Не хочу про це говорити.

Ольга поцілувала подругку в щоку і побігла додому.

Августа ще кілька хвилин постояла біля воріт, а потім пішла. Душу розривало від почуттів: щастя від чудового дня і незрозумілої тривоги. Вдома сіла за малювання. Лише це заспокоювало.

Чернівці, 1895

Ольга йшла вулицею, притримуючи однією рукою поділ довгої незручної сукні, а іншою притискала стос паперів під рукою.

Бруківка під ногами після дощу була слизькою і потребувала особливої уваги. Осінь.

Ольга не любила ні мокрі вулиці, ні ось цей холодний вітер, що поривався зняти її капелюшка та насмішити всю вулицю, коли б вона за ним побігла. Та й чи побігла б? Певне, що просто провела б поглядом і пішла далі. Хоча така втрата була б помітною в її теперішньому матеріальному становищі.

Підвода з коричневим і лискучим конем проїхала зовсім поруч, у ніздрі вдарив неприємний запах, і жінка майже відчула, як колесо прокотилося так близько від подолу її сукні, що ще трохи - і зачепило б. Раптом зупинилася й оглянулася навколо. Наче від сну прокинулася. Вона - на вулиці Панській. Куди йде? Навіть не відразу знайшлася із відповіддю. Але згадала: в редакцію "Буковини", до Осипа.

Десь там зараз, поміж дубовими столами, у кімнаті, де пахне чорнилом і папером, він її чекає. Її Осип. Красивий, ставний. Може, навіть дивиться у вікно чи

прислухається до стукоту коней по дорозі – бо ж не знає, що вона йде пішки.

Ольга струсонула головою: і що це з нею робиться? Нема, щоб просто йти до "Буковини" – то думається дурне.

З Осипом познайомилася тільки минулого тижня. До того він писав їй іще зі Львова. Ольга перечитувала ті листи і десь усередині навіть трохи насміхалась: як роками вона шукала, де б надрукувати нею написане, – то всі відводили очі. А коли її почали видавати німецькі журнали – якось враз і наші заметушилися.

Осінні черевики від незвички натерли ноги, і жінка мусила зупинитися біля якогось будинку, прихилитися до його стіни і трохи постояти.

– А ще вчора було літо, – вікно будинку відчинилось і з нього виглянула стара простоволоса жінка. Ольга від несподіванки відсахнулась, але не відповіла нічого. – Кажу, літо ще вчора було, малі мої босими ходили, – голосніше озвалася жінка, ніби подумала, що її погано чують. – Може, вам, пані, поміч яка треба?

– Ні, – знайшлась Ольга, – все добре, вдячна, – відповіла холодно і зробила кілька кроків далі.

– Пані, може, ви часом прислугу чи куховарку собі шукаєте? – крикнула вслід жіночка. – Бо моя донька має двох дітей годувати, а роботи нема. Скоро жебрати треба буде йти, бачу.

Ольга зупинилась і роздратовано потерла скроню. Чи то від погоди, чи від голосу дивної жінки починала боліти голова.

– Не шукаю, – різко кинула через плече, підхопила поділ сукні й швидко пішла далі. Мокра бруківка виляскувала під підборами.

– Та й не пані я ніяка, – то вже сама до себе.

Якось Осип написав їй листа. Мовляв, переїздить до Чернівців і просить милості зустрітись особисто. Ольга перечитала ті рядки кілька разів. Було в них щось незвичайне. Якась упевненість. Сила. Прихований зміст.

Навіть не відповівши йому, вона сіла писати Августі до Відня. Розказувала про те, як мало навіть серед інтелігенції в немалому місті чоловіків, які б її зацікавили. Щоб і розумний, і сильний, і красивий. Хіба надія, що Осип, новий редактор "Буковини", відомий іще зі Львова, буде таким, як треба.

І Ольга погодилася на зустріч. Про точну дату вони не домовлялися, то в трепетному чеканні минув цілий тиждень. Коли почула, як біля дверей будинку зупинилася підвода, – серце ледь не вилетіло з грудей.

Далі був його голос – приємний баритон, в'язкий, наче добрий кисіль, що готує мама.

Встала з-за столу, щоб його зустріти. Тільки-но двері в кімнату прочинились, як Ольга перша по-чоловічому простягла руку Осипу:

– Кобилянська, будьмо знайомі.

Чоловік зникнув від несподіванки, але майже не подав знаку: прийняв простягнуту руку, злегка стиснув її у привітанні й відрекомендувався:

– Осип Маковей, ваш палкий прихильник.

В очах Ольги заграли бісики:

- Ви мали сказати, прихильник мого письма? Бо до мене самої чоловіки не надто уважні.

Осип не відразу знайшовся з відповіддю. Пройшовся повільно від стола до вікна і назад, аж потім підвів на жінку очі:

- Якщо ви таким чином, як властиво жінкам, випрошуєте похвалу, то я Вас розчарую: я не з тих чоловіків, котрі вміють сказати гарно. Хіба написати, коли не бачиш людини, - то так.

- То ви, пане Осипе, сором'язливий? - Ольга відверто розсміялась. Але майже відразу про це пошкодувала. І що на неї найшло? Жінка відчувала: всередині прокидається мале чортеня, як у дитинстві, і це дратувало.

Осип стиснув губи і потупив погляд у підлогу. За дверима почувся галас - мама командувала Ольжиними братами, поки ті заносили до кухні мішок із якимись крупами.

Гість скористався паузою, щоб роздивитися кімнату: невеличке прохідне приміщення, скромно обставлене, фарба на підлозі протерлася від часу. На столі - хаотично складений папір і чорнило, дверцята шафи - прочинені, схоже, через старі та провислі завіси. Було трохи соромно за те, що він побачив, але вже як є.

Шум за дверима стих, і довелося продовжувати розмову.

- І в таких умовах ви працюєте? - чоловік схопився за соломинку, щоб перевести тему.

- Так, доводиться. - Ольга почервоніла. - Думали, письменниці живуть у розкоші? - в голосі почулися холодні нотки злості.

- Перепрошую, якщо образив. - Осип підійшов ближче і, не підводячи очей, торкнувся руки жінки трохи вище зап'ястя.

Від несподіванки Ольга стрепенулась. Але такий незвичний жест у ту ж мить зняв усе її напруження. Ольга почувалася страшенно втомленою.

- Давайте сядемо, - запропонувала гостю і, не чекаючи його відповіді, просто знесилено впала на стілець. Чоловік кілька разів переступив з ноги на ногу і сів на стілець по інший бік стола. - Ви ж до мене у справі?

- І так, і ні. Спершу я, звісно, хочу просити у вас дозволу бачити ваші нові тексти руською. Якщо все буде добре, то друкуватимемо. Але є й друге, - Осип опустил очі, - не таке важливе. Я хотів на власні очі побачити жінку, письмом якої захоплююся.

Ольга рвучко встала. Від різкого руху стіл похитнувся і, якби жінка не відреагувала вчасно, то чорнильниця б перевернулась і залила все, що було близько. Інцидент звів градус розмови на нуль, й обличчям обох пролетіли посмішки.

- І як? Я не розчарувала? - Ольга підійшла до вікна й удала, що дивиться на вулицю.

- Розчарували. Ви надто молода для світила літератури.

Жінка відчула, що Осип теж устав і підійшов до неї. Спина вкрилася гусячою шкірою. Він говорив, а Ольга відчувала його подих десь між своєю шиєю та потилицею.

Обличчя і постава добре відбивалась у склі. Можна було пильно його роздивитися, чого не зробиш відкрито. Блакитні глибокі очі, високе чоло, золотаве, ледь хвилясте волосся. Воно так дисонувало з її власним, чорним, стягнутим у пучечок. Ольга відчула себе як ніколи худою і гострою – ніс, вилиці, навіть худющі довжелезні від гри на фортепіано пальці – все це було таким бридким на тлі м'яких рис обличчя та форм тіла мужчини поруч.

– Я читав ваші твори, і переконаний, що вони мають виходити руською для нашого читача. В них стільки живого, того, що є в кожного з нас. Ніби ви от так просто підглянули в наші села та будинки. То зовсім інша література, ніж була до цього. Така, яку схочуть люди, – від інтелігента до селянина. Я впевнений.

Кожне слово відбивалося в свідомості Ольги, як удар у великий бубон, і приємно резонувало. Потім вона навіть не могла добре пригадати, що ще казав Осип. Хіба що пообіцяла вже днями прийти до нього зі своїми творами в газету і на прощання чомусь не подала йому звично руки, а просто ледь помітно помахала.

Тільки-но Осип пішов, як Ольга сіла писати Августі. Руки зрадливо тремтіли, і літери виходили кривими, ніби розбігалися по сторінці: "Августо, рідненька моя, то він. То нарешті він. Той чоловік, за яким я буду почуватися щасливо. З яким мені буде цікаво і добре".

І ось, зараз, вона йде до нього у редакцію вулицею, яку знає, як свої п'ять пальців, але чомусь усе навколо здається їй новим. Але найдивніше – навіть не у тому всьому, що вона бачить, а десь усередині – тепле і трохи колюче відчуття, що наповнює всю аж до кінчиків волосся.

І що такого особливого в цьому чоловікові? Важко сказати, чи він красивий. Симпатичний та ставний – так. А чи є в ньому якась особлива краса? Хто знає...

Ольга притисла стос паперів під рукою, щоб узятися двома долонями за масивну ручку дверей редакції і всім тілом навалилася на них, аби відчинити. Двері піддалися. В ніздрі вдарив задушливий запах чорнила, фарби та газет.

До Осипа треба було підніматися на другий поверх. Ольга йшла рипучими дерев'яними сходами і роззиралася навколо. Цокіт друкарських машинок спочатку дратував, але вже за кілька хвилин до нього звиклося. Поки піднімалася нагору – повз неї проходили люди. Лише дехто з них на кілька хвилин затримував погляд на обличчі Ольги, ніби пригадуючи, звідки її знає, але здебільшого всі дивилися повз неї, наче її не було тут узагалі.

Осип стояв біля вікна свого невеличкого кабінету з паперами в руках, повернутий боком до входних дверей. Було б дурницею зайти відразу і не скористатися шансом розгледіти його, поки не помічає. Чоловік не дивився у написане, а розглядав щось за склом. Світло падало саме на його обличчя, й Ользі здавалося, що вона бачить кожну складку біля його очей. Раптом Осип наче відчув її погляд і якось смішно, навіть подитячому потер долонею око під окулярами саме там, де вона щойно дивилася.

Зараз він повернеться й її буде викрито – чекати більше не можна. Ольга несміливо постукала.

- Це Ви, Олю? - голос Осипа звучав розгублено, так, наче вона застала його за якоюсь таємною справою. Його очі бігали, а пальці стиснули папір у руках так сильно, що той зім'явся.

- Перепрошую, що без попередження, - знітилася гостя.

- Що ви, що ви, навіть не думайте вибачатись! Я чекав на вас із тієї самої хвилини, коли вийшов з вашого дому. - Чоловік поклав папери на стіл і відсунув стілець для гості. - Сідайте. Я маю добрий чай, якщо ваша ласка буде його скуштувати, то я пошлю когось у сусідній будинок за гарячою водою. Ви не проти?

- Можна? - Жінка оглянула кабінет Осипа, знайшла, куди покласти стос своїх записів і сіла на стілець. Осип на кілька хвилин вийшов, аби розпорядитися стосовно чаю. Ольга погладила вказівним пальцем клавіші на друкарській машинці, що стояла на краю стола. Гладенькі та приємні на дотик вони, здавалося, зберігали тепло рук господаря. Поряд лежало письмове приладдя - навіть у редакції такої знаної газети багато чого писалося від руки. Ольга пройшлася пальцем по випуклому візерунку чорнильниці, зробленої з якогось металу.

- То здебільшого для листів. - Осип стояв за її спиною і, схоже, вже давненько.

- Перепрошую. Мені завжди цікаве письмове приладдя. Вважаю такі речі дуже особистими.

- І то правда. Не тільки для письменників. Знаєте, кожна наша думка - то всього лише хмарка, що літає десь над головою. А коли за неї береться перо - тоді та думка і народжується по-справжньому.

- Знаю, що ви, Осипе, теж пишете, і непогано.

- Не смішіть мене, - чоловік закинув голову назад і закрутив у різні боки. - Мені з вами не зрівнятися.

- Та навіщо комусь із кимось рівнятися? - Ольга підвелась і підійшла до вікна. - Ви - самі по собі, і я - сама по собі. Чула про вас у літературному товаристві, говорять досить хороше. Сама, зізнаюся, ще не читала - нема часу за письмом. - Жінка кинула погляд на стос паперів, що їх тримала в руках. - Я вам свою повість принесла. Якщо зацікавить - буду рада почути думку.

- О, чудово, я навіть не сподівався на такі новини! - Чоловік схопив зі стола рукопис і жадібно впився в нього очима. Серце Ольги вилітало з грудей. Вона навчилася терпляче ставитися до критики, але зараз чомусь хотіла чути лише хороше. Та Маковей із компліментами не поспішав. Він відклав папери і вийшов із кабінету. Повернувся з двома великими горнятами в руках. Пахло травами.

- Чай ледь не охолов. Я просив нас не турбувати, то ніхто й не наважився нагадати мені про напій. Я не часто чаюю в кабінеті. То ще львівська звичка. Тут до такого не привчені. - Маковей відчинив шафку в кутку кімнати і витягнув звідти якийсь клунок. Поставив на стіл і розгорнув із повощеного паперу кілька невеличких пиріжків. У кімнаті запахло їжею, і від цього запаху в Ольги чомусь знову почала боліти голова. - Пригощайтесь, жінка, в якої я квартирую, пече відмінно. Сьогодні - з в'яленими сливами. Скуштуйте.

Ольга залишалася стояти біля вікна. Вона почувалася невдоволеною через те, що чоловік не сказав жодного слова про її рукопис. Звісно, він не встиг його прочитати, але ж міг хоч би словечком обмовитися. На душі неприємно зашкребло.

- Знаєте, Олю, вам треба більше відпочивати.

Від цього "Олю" жінку пересмикнуло. Ніхто її так не називав тепер, а надто не очікувала такого від цього майже незнайомого чоловіка.

Маковей підійшов зовсім близько і поклав руку на її плече. Такий жест був дуже недоречний для людей, що майже не знають одне одного, і Ольга відверто розгубилася. Тепло долоні Осипа відчувалося навіть через цупку тканину сукні. Щось приємне і незвичне розлилось її тілом.

- Те, що я про вас чув, дозволяє зробити висновок про вашу неабияку силу духу, але в першу чергу ви – жінка. Хай навіть і дуже талановита. Ви маєте втомлений вигляд, і мені, як і будь-якому чоловікові, думається лише про те, як було б добре, коли б замість блідості на ваших щоках красувався здоровий рум'янець. Може, вам варто поїхати в село на якийсь час? Я за вас хвилююся.

- В село? То ви з тих, хто б відправив жінку до корів, дітей і поля?

- Ні в якому разі! Не хотів вас образити. Ви, звісно, гідні того, щоб бути на одному рівні з інтелекгентними мужами сучасності. Але мені хочеться потурбуватися про вас, як про малу дитину. Самого дивують такі думки. Забудьте про них, благаю.

Ольга слухала його голос і майже фізично відчувала, як розсипається на піщинки. Ще вчора вона б плюнула чоловікові межі очі за натяк на її фізичну слабкість, але тут і зараз їй хотілось піддатися силі цього чоловіка, прийняти його турботу, бути просто жінкою, без регалій і заявок на популярність. Чомусь пригадалося нічне жахіття, яке в дитинстві снилось кілька разів поспіль. Начебто вона лежить на постелі, а до неї наближається вбивця і хоче її задушити. Ольга пробує поворухнутися чи закричати, але тіло не слухається, голос пропав. Її загибель неминуча. Зараз відчувається, як у тому сні – дивна слабкість забирає здатність пручатися.

- Мені треба йти, починаємо в інший день, – різко повернулася до дверей жінка і, залишивши здивованого Маковея в кабінеті, вийшла геть. До цієї слабкості ще треба звикнути.

На вулиці в Ольги запаморочилося в голові, до горла підступила нудота. Голова починала боліти дужче і дужче. Кожен крок відгукувався новою хвилею болю. Коли до її будинку на Рошівській залишалося кількасот метрів, стало зовсім зле. Довелося сісти просто на ґанок якоїсь старої хати і перечекати кілька хвилин. Аж коли повернулася додому, побачила натерті до крові черевиками ноги та відчула неприродну втому.

"Хіба може хтось із тутешніх стати мені кращою партією, ніж Осип, – думалося перед сном. – Він досконалий. Схоже, пройде трохи часу і я закохаюсь у цього чоловіка, як дурна сільська дівка. І нікуди від того не дітися".

Тієї ночі Ользі снилися гори. Ніби вона дереться на вершину, а та все віддаляється. Каміння зривається з-під ніг і з гуркотом летить униз. Ользі страшно. Вона тримається за невеличкий виступ скелі і шукає поглядом вершину.

Осип дивився на двоє повних горнят із чаєм, що давно охолов. Дивна жінка – ця Кобилянська. Він не такою її уявляв. Коли вперше трапив до рук її твір – вчитувався у кожне слово, аж дух перехоплювало. Ніколи не думав, що жінка може так писати. Ні, він не з тих, хто вважає чоловіків розумнішими і вищими. Ні в якому разі. Але була в текстах Кобилянської якась невловима сила, якась чоловічість, рішучість, стійкість.

Ще коли тільки прийняв пропозицію переїхати до Чернівців, вирішив неодмінно її побачити, познайомитися. Нащо йому те було потрібно? Хотів би сказати самому собі, що тільки заради того, щоб краще пізнати її творчість, але ні. Було цікаво, звідки ж іде ця мужність і впевненість, якою світяться Ольжині тексти. Може, тому, що йому самому бракувало отих чоловічих рис. Мало не щодня картав себе за якусь надмірну м'якість.

Надкусив уже трохи підвітрений пиріг зі сливами і запив холодним чаєм.

Згадалось, як щоранку в Яворові тато збирав його до школи. Хоч сам працював від світання, але коли Осип мав виходити з дому, майже завжди проводжав за ворота. Осипу те не подобалося, та й хлопці насміхались. Але терпів, не вмів батькові перечити. Намагався вийти з дому якнайраніше, щоб уникнути цих незвичайних проводів. Якось не заведено було в їхніх колах аж так опікувати дітей. Батьки мусили працювати, малі – вчитися або допомагати по господарству. Але в його родині все було інакше.

Тато був кушніром і тяжко працював на землі. Він, Осип, теж любив землю і, може, з більшою охотою б порпався з насінням, ніж сидів у школі, але батько навіть думати про таке заборонив. І з раннього дитинства Осип поніс на плечах нелегкий вантаж – став надією всієї родини на краще життя.

Однолітки його не любили. Може, якби тоді, в дитинстві, він прямо сказав татові, що не потребує науки чи оцих щоденних проводів – то все було б інакше. Але хіба на таке наважишся?

Перші свої вірші він довго ховав від людей. За них навіть було соромно. Не тому, що погані, а тому що не знав, чи личить хлопцеві писати поезію. Вже у Львові, в гімназії, де його оточували такі ж, як він, – спрагли до знань (а жага ця з'явилася раптово і росла кожен день), зізнався сам собі, що буде літератором.

Перший надрукований вірш зі студентської газети став для батька знаком – його дитина пішла вірним шляхом. Тато плакав і поклав ту газету до скрині, щоб далі по кілька разів на рік додавати до неї нові й нові публікації.

Родина їхня жила незаможнo. Мама, розумна жінка, що вільно читала німецькою, не цуралася ніякої роботи по господарству. Поки росли молодші брати, тато мусив усе тягнути сам, а далі дочекався сякої-такої помочі.

Мама на свята пекла пухкі пироги з ягодами. Коли Осип уперше приїхав зі Львова на канікули додому, почув запах тих пирогів іще з сусідньої вулиці. Їв і не міг наїстися. Мама стояла поруч і гладила по голові. Питала, як живеться у гімназії, чи ніхто не ображає. Як малу дитину питала. А тато не зводив очей, дивився, як на ікону. І стільки

гордості було в тому погляді.

І в ту мить так огидно йому стало від своєї слабкості, аж стряс плечима. Жодного слова не сказав про те, скільки разів плакав від голоду на твердих гімназійних ліжках і згадував оці її пироги, як найбільше щастя. Не сказав, скільки разів хотів кинути все і пішки йти до Яворова, до мами з татом, сіяти зерно, вирощувати городину й їсти, їсти, їсти...

До Львова після тих канікул повернувся іншим: мусив покладатися лише на себе. Передусім заходився шукати підробіток. Міщан, які хотіли своїм дітям кращої долі та прагнули дати їм освіту, на той час у Львові вистачало. Тому репетитором улаштувався легко. Щоправда, через вік і недосвідченість йому платили вкрай мало – доводилося брати стільки занять, скільки міг витримати. І поміж тим знаходити час на власне навчання.

Серед його учнів було два збитошні хлопці Ольховські, що жили з батьками у великому будинку неподалік гімназії. Обох звали Петрами, і це завжди дивувало Осипа. Виявилося, так захотів їхній батько, небідний купець, вже немолодий, теж Петро. Обидва сини мали називатися на його честь – і крапка. Здібностей до мов хлопці не мали ніяких, як і до навчання взагалі, але їхня мама так хотіла зробити з них учених людей, що мусили відкладати всі розваги на потім і приймати репетиторів, які змінювали один одного.

Маму хлопців звали Аделія. Жінка носила довгі сукні з важких тканин і часто спостерігала за уроками Осипа з кутка величезної зали, де йому і хлопцям виділили місце для занять.

Будинок був досить великим – мав два поверхи, вікна, оздоблені ліпниною, меблі з доброго дерева. Осип, проте, робив висновок, що попри показові розкоші, родина не надто багата, бо інакше вони найняли б собі поважнішого вчителя.

Хоча хлопці були молодші за нього самого всього на кілька років, проте слухали Осипа й намагалися виконувати всі його завдання. Спонукала до цього аж ніяк не жага до знань, скоріше страх перед мамою. Він бачив, як Петри щоразу ловили її погляд, коли заходила до кімнати, наче намагалися зрозуміти, з чим мати прийшла.

Розмовляти з господарями дому таким, як він, не було звичаю, тож молодий чоловік ретельно виконував те, що йому належало, кланявся і йшов. Але одного разу вже за дверима почув голос Аделії:

– Затримайтеся на хвилику. Маю дещо сказати.

Про що жінка говоритиме – годі було здогадатись. Аделія поглядом вказала на хвіртку до невеличкого садка біля самого будинку, і обоє пішли туди. Починалась осінь. Листя пожовкло, але ще не опало.

– Якби я не мав проблем із зором і міг собі дозволити купити мольберт і фарби, – я б намалював ваш сад зараз же! – Осип захоплено роззирався навколо. Дерева в саду були невеличкі – схоже, садили їх не пізніше, ніж років десять тому. Поміж звичних для Львова плодових дерев впадали у вічі декоративні червонолистяні клени. Їхній колір був настільки насиченим і глибоким, що, здавалось, аж різав очі.

Жінка здивовано глянула на Осипа:

- Ти... Ви малюєте?

- Колись трохи малював. Тóму треба вчитись, а я не маю ні грошей, ні часу.

- А я вчилася. Щоправда, відколи хлопці народились один за одним, за пензель не бралася. Зате сад цей посадила. Чоловік не перечив - він зайнятий своїм, постійно десь їздить. А я тут, удома, з дітьми. Хоч якась розвага. Та й кому те малювання треба?

- Хіба вам самій.

- Мені? - Жінка уповільнила крок. - Не знаю, чи і мені самій треба. То смішно - сидіти вдома з дітьми і малювати замість того, щоб слідкувати за господарством. Я і читаю крадькома від чоловіка, він зазвичай жартує, що жінка і наука - як свиня і вельон.

Аделія широко всміхнулась і підняла поділ сукні, щоб не змітати ним опале листя з доріжки.

- То ви і німецьку знаєте?

- Знаю. Точніше, говорю погано, а от читаю і перекладаю - досить добре. Щоправда, це мені зараз у нагоді не стане. Не до того.

Аделія запросила Осипа сісти на масивну дерев'яну лаву з кованими поручнями. Жінка нагадувала йому маму.

- Хочете яблук? - В її руках звідкись з'явилося кілька стиглих антонівок.

У такій ситуації вчителю пасувало би відмовитись, але яблука пахли так, що котилася слина. Осип простягнув руку, а в животі по-зрадницьки забурчало.

Аделія різко підвелася:

- Та ви голодний! А я займаю вас своїми балачками. Перепрошую, вас, мабуть, вже чекає вечеря.

- О, не переймайтеся, схоже, моя вечеря сьогодні - то ваші яблука. - Жартувати над самим собою - то було в його стилі.

Жінка спохмурніла.

- Зачекайте тут. Я повернуся за хвилину. Не йдіть нікуди.

Вона швидким кроком пішла у будинок, не оглядаючись. Повернулася за кілька хвилин із якимось згортком.

- Це вам, пригощайтесь.

У згортку були ще теплі пироги з яблуками. Осип добре пам'ятав, як без вагань накинувся на них просто там, у садку. Він їв, а Аделія розгублено стояла поруч.

По всьому жінка майже невідчутно торкнулася його плеча рукою:

- Наступного разу я спечу горіховий штрудель.

З того часу тричі на тиждень після занять із Петрами Осип їв із її рук. Він міг би відмовитися, віджартуватися, зрештою, перетерпіти свій голод і послати до дідька потреби в силі організму, що ріс. Але він любив ті хвилини навіть не за їжу, якої йому ще багато років завжди буде мало, а за приємне відчуття майже материнського захисту. Турбота Аделії була тим острівцем, де його виснажена і ще дуже юна душа могла відпочити й поніжитися.

Коли було тепло, проводили час у саду, а взимку – у невеликій прибудові, де розпалювали піч.

Аделія любила гладити його по голові і перебирати попелясте волосся пальцями. В ті хвилини Осипу хотілося спати. Згорнутися калачиком і заснути просто тут, під вишнею, як це часом роблять обидва Петри.

– Ти виростеш красивим. Кращим, ніж мої сини. Жінки люблять таких, блакитнооких, – сказала якось Аделія і ледь відчутно торкнулася губами високого чола.

Від цього невинного поцілунку всередині Осипа щось обірвалося. Здивовано дивився на Аделію: перед ним була красива молода жінка, на вигляд, може, і не старша за його одноліток. Якби не діти – ніхто б не дав їй більше двадцяти. Трохи бліда шкіра, худі кисті рук, але впевнена і горда постава. І що вона знайшла у старому Петрові?

Осип осмілів і обійняв Аделію, але вона несподівано відштовхнула:

– Не треба. Ти занадто юний. Вибач, що дала собі волю.

– Будь певна – задалеко не зайде. – Близькість жінки зводила з розуму. Зловив себе на думці, що хотів би кинутися цілувати їй шию, щоб вона хапала повітря ротом і притискала до його губ сильніше, так, як роблять те ласі до пестоців місцеві дівчатка, що нерозбірливо вішаються на гімназійних хлопців і сподіваються колись стати їхніми дружинами.

Аделія піддалась і притулилась всім тілом. Стояли мовчки.

Щоразу, коли Осип приходив на заняття з Петрами, все завершувалося саме так: спочатку він їв, а Аделія гладила тим часом його по голові, а потім обіймала. І нічого більше.

Повертався до гімназії з розбурханою від близькості жіночого тіла уявою. Злий і втомлений, шукав заспокоєння тілами досвідчених дівчат, але від того, що із жодною не було так добре, як могло б бути з Аделією, дратувався ще більше. Ночами перекладав, писав вірші. А на ранок із важкою від втоми і думок головою йшов на заняття. Успішність падала, та й байдуже.

Одного разу він не стримався. Замість того щоб обійняти Аделію, як завжди, зловив її голову обома руками, закинув назад і поцілував. Якусь мить йому навіть здалося, що вона не проти. Тонкі й ледь вологі губи навіть не ворухнулися під його устами. Але вже за секунду відчув, як її руки з силою вперлися йому в груди, тіло напружилось. Аделія відштовхнула Осипа впевнено, навіть по-чоловічому сильно.

– Не треба було цього робити! – обличчя жінки горіло рум'янцем, а очі блистіли. Осип бачив, як пульсує на її шиї вена.

– Пробач. Не стримався.

– Йди звідси. Я скажу, щоб тобі принесли гроші за весь попередній місяць у гімназію. Має вистачити, поки знайдеш інший підрібок. Ми не можемо більше бачитися.

Аделія повернулася спиною і пішла.

– Через таку дурницю?

– Дурницю? – Жінка повільно обернулася. – Кажеш, дурницю? – Її погляд був

гострим, як шабля. Ніколи досі не бачив Аделію такою.

- Ти сама мене до цього штовхала. Сама заговорила перша. Якби ти не хотіла - я б не залишився тут жодного разу.

Аделія повільно втягнула повітря носом. Пауза була схожа на затишшя перед грозою.

- Сама? А що ти? Де був ти? Це ти, зрештою, чоловік, хоч і молодший за мене. Ти міг відмовитися. Піти. Ще тоді, коли залишився вперше. У будь-який із інших днів. Я ніколи тебе не тримала. І то було б по-чоловічому.

Жінка підняла поділ сукні й пішла геть. Осип залишився посеред саду. Почекав, поки в будинку засвітиться, - думав, що жінці минеться і вона його перепросить. Але марно.

Десь за два дні якийсь просто одягнутий чоловік приніс йому гроші від Ольховських. А з ними - ледь теплий згорток - пахучі Аделині пироги. Як нагадування про те, що він втратив.

Зараз, через роки, він ненавидів себе за ту малодушність. Адже і справді міг піти з її дому з яблуком у кишені та назавжди залишитися добрим юним учителем двох збитошних Петрів. Але піддався. Так само і потім - міг піти до неї, просити зустрічей, вибачатись. Але піддався знову. Бо вона вирішила. А він сам навіть не спробував сказати вголос, чого хоче.

Тепер, вже поважний журналіст і редактор газети, Маковей сидів за робочим столом, жував пироги і запивав холодним чаєм. Кобилянська була сильною. Навіть зовсім не жіноче рукостискання давало зрозуміти, хто з них головний.

Сховавши горнята в шафу, розгорнув рукопис, який вона принесла. Пробігся очима. Твір був чудовим навіть з першого погляду. Трохи відредагувати - і можна видавати, хоча б навіть на шпальтах його газети. При наступній зустрічі треба обговорити це з Кобилянською. Вона не має бути проти.

Відень, 1895

Крихітна кімнатка, в якій квартирувала Августа вже кілька місяців, ніколи не асоціювалась у неї з домом. Дім Августи був десь у сонячному Кимпулунгу, де жила до повноліття. Чи в інтелігентних Чернівцях, куди переїхала потім. А тут, у Відні, - так, тимчасове пристановище.

Рік тому, коли вона вперше приїхала до тутешньої школи мистецтва - не тямилася себе від щастя. Затишні вулички, самохідні машини, люди, що поважно проходилися, - все мало якийсь особливий смак модерну, що його досі вона відчувала тільки через картини відомих австрійських мистців.

Августу поселили у велику кімнату, де жили й інші дівчата-учениці її віку. І якщо їхала до Відня вона з чіткою впевненістю, що таки непогано малює, то тут її чекало розчарування - виявилось, її талант нічим не відрізняється від талантів усіх тутешніх студентів. Треба багато вчитися.

Те, що раніше приносило задоволення, стало тягарем: заняття від ранку до ночі, інколи від мольберту доводилося не відходити по кілька годин поспіль. Постійно голодна та сонна, дівчина не горіла бажанням до творчості.

Тепер, коли мала добрі успіхи у навчанні й трохи адаптувалася до тутешнього життя, стало трохи краще. Найперше – змогла винайняти кімнатку в старезному будинку з товстеними кам'яними стінами. Кімната була в цоколі, то ж тут завжди тягнуло сирістю, а з невеличкого вікна виднілися хіба що ноги поважних австрійських фройлен, що цілими днями сновигали туди-сюди вулицею.

У кімнатці було ліжко, стіл і шафа, дверцята якої ніяк не хотіли зачинятись. Але порівняно із минулорічним її побутом це вже було добре. Фарби, олівці, альбоми, мольберти Августа складала купою в кутку кімнати. Їжу готувала разом із ще кількома квартирантами на спільній великій кухні. Власне, раніше то була квартира небідної родини і займала два поверхи. Другий – зі світлими спальнями та салоном, а перший – для господарських потреб. Тут була кухня, кімнати для зберігання речей, кімната для прислуги. І тут жила Августа. Тільки-но починався день, як намагалася швидше вийти звідси на вулицю, інакше і сама б запліснявіла у цих стінах.

Десь двічі на тиждень витрачала кілька гелерів на букет дрібних квітів, які продавали на вулицях місцеві малі дівчатка. Ці квіти нагадували їй їхні, гірські, польові. Ставила букет у простеньку вазу, яка залишилася ще від господарів дому, і це було єдиною яскравою плямою в її кімнаті. Вранці, тільки розплющивши очі, Августа спершу примушувала себе подивитися на ті квіти, а вже потім – навколо. Вони нагадували їй про велику мету – повернутися до Чернівців мисткинею високого рівня, гідною спілкування в певних колах.

Цей ранок був трохи іншим, ніж багато попередніх. Августа, як зазвичай, почала день із милування квітами, але відразу кинула оком на лист, що лежав поруч. Щось неприємне стиснуло під грудьми. Отже, їй не наснилося.

Лист був від Ольги. Коротший, ніж завжди. Писаний навіть не в Ольжиній манері, тому і здивував. О, чого приховувати – Кобилянська часто писала їй про свої закоханості, але всі вони були такі далекі, такі нереальні, схожі на її художні твори. Августа ніколи не вірила в них. Ще з тієї давнішньої розповіді про конюха, яку Ольга так у деталях описувала у щоденнику. По тому Августа мала розмову з братами Кобилянської та достеменно знала, що ніякого Івана не було і не могло бути. Ольга збрехала. Але до тієї брехні Августа завжди ставилася поблажливо, або, може, й за неї Ольгу любила. В голові Кобилянської жив собі зовсім інший світ зі своїми людьми та подіями, і це було досить мило.

Але Осип Маковей, про якого подруга писала їй тепер, був дуже навіть живим і справжнім. Августа знала, що вони вже зустрічались і яке він враження справив на Кобилянську. Та і, власне, інакше не могло бути. Ольга ще, мабуть, до зустрічі з ним все вирішила. Раніше, коли Августа була поруч, вона могла хоч якось захистити найближчу подругу від власних фантазій.

Пригадалось, коли довелося вперше розлучатись із Ольгою надовго. Тоді здавалося,

що назавжди. Як же Августа плакала, коли дізналася, що батька переводять у Чернівці!..

Того дня вона прийшла додому раніше. Разом із Софією Окуневською і Ольгою зібралися побути на околицях, дихати природою, пити свіже молоко й говорити про все на світі. Але погода зіпсувалася, зв'язвся вітер. Довелося залишити Ольгу в Софії вдома, бо та щось хотіла роздивитись у бібліотеці, а самій поспіхом іти додому, щоб не змокнути. Тільки зачинила за собою двері, як за вікном гримнуло і вперіщив дощ.

Тато сидів із книжкою на широкому бамбетлі, мами Августа не бачила, але чула її голос.

- То це вже вирішено, Йосифе?

- Остаточо. В Чернівцях потребують радника крайової управи. Я погодився.

- Не спитавши нас?

Мама говорила невпевнено, ніби боялася, що її сміливість може викликати батьків гнів.

- А про що питати? Хіба дурень би відмовився. Та й уяви, як то добре буде для доньки. Чернівці. Інтелігенція. Знайомства, можливості. - Батько встав і пішов у куток кімнати. Августа того не бачила, але здогадувалася, що зараз він підходить ззаду, обіймає маму і вже м'якшим голосом каже: - Винайmemo будинок, обживемося, тобі сподобається.

Мовчки зайшла до кімнати і пильно глянула на батьків. Усе було саме так, як вона уявляла: тато стояв позаду мами і, мабуть, іще секунду тому її обіймав, але, побачивши доньку, перелякано відсахнувся.

- То ми кудись їдемо? - сама не впізнавала власний голос.

- Ми переїздимо до Чернівців. - Тато говорив повільно, обережно, ніби ступав по краю скелі. - Я матиму хороший чин. А ти зможеш навчатися.

Дівчина кілька секунд стояла на місці. Її брови нахмурилися й утворили дві складки на лобі, погляд уперся в підлогу. Далі повільно обернулась і мовчки пішла в свою спальню.

Життя руйнувалося.

Вона не могла влаштувати шкандаль, плакати, кричати, тупати ногами - не дозволяло виховання. Натомість згорнулася калачиком у кутку кімнати і просиділа так кілька годин. Лише коли кінцівки розболілися від постійного напруження, помітила, що вже ніч, роздяглась і головою залізла під холодне простирадло.

На ранок, спухла від сліз, пішла до Ольги.

У будинку Кобилянських було на диво тихо. Зазвичай повна людей хата аж трясеться від руху і гулу. Ольга була вдома сама. Коли Августа зайшла в кімнату, її подруга грала якусь легку мелодію на фортепіано.

- А де всі? - на голос Кобилянська обернулась, але продовжувала грати.

- По господарству. А я захворіла трохи, то й лишилася в хаті. Посидиш зі мною?

- Ольго... - Августа вже сумнівалася, чи варто казати щось їй зараз, у час хвороби. - Ольго, я більше не житиму в Кимпулунзі.

- Це як? - музика різко обірвалася, Кобилянська розвернулася на стільці й здивовано дивилася на подругу знизу вгору. Августи простягнула їй обидві руки і та прийняла.

- Ми переїздимо до Чернівців.

- До Чернівців? - підскочила зі стільця Ольга. - До самих Чернівців?

- Татові там дають посаду.

- Чернівці... Та це... Та це прекрасно! - Кобилянська кинулась обіймати подругу. Її очі світилися справжнім захопленням. - Я така рада за тебе, така рада, - обцілювала Августу в щоки, - це ж такі можливості, такі люди!

Худі Ольжині руки висіли на шиї подруги щільним замком, а ноги, здавалося, самі по собі пританцьовували на місці. Августу відчувалося, як та міцно стискає пальці на її шиї, й від цієї її сили кидало в дрижаки. Ольга пахла квітами. То й не дивно - в Кимпулунзі було де прохажуватися полями і навіть полежати у траві. Кобилянська притулилася до Августиної щоки і щебетала, щебетала, щебетала їй на вухо. Хотілося запустити долоню в тугу зачіску подруги, розплести коси, щоб вони впали на плечі, гладити по голові й казати: "Яка ж ти дурненька, Олю. Живеш у своїх фантазіях, щоденниках, книжках, а хто ж без мене захищатиме тебе від усього, що відбувається насправді? Хто ще зрозуміє твою дику вдачу, заплітатиме тобі в коси квіти під час прогулянок? Хто витиратиме твої сльози, коли допече суворий батько? Олю-Олю, на кого я тебе тут маю лишити?" Сльози стискали горло. Та вона ладна була відмовитися від усіх благ, які мало б дати їй велике місто, лиш би залишитися тут, біля своєї вірної подруги, лиш би, як і зараз, бачити її щодня, ходити разом у гори, лежати на вузькому Ольжиному ліжку обійнявшись і слухати її розповіді про те, яким буде її коханий чоловік, дід, діти.

- А я щодня писатиму тобі листи. Розказуватиму, що у нас тут і як, передаватиму новини, - не змовкала Ольга. - Я така щаслива за тебе, така щаслива!

Те солодке від обіймів і поцілунків, але гірке від перспективи розставання юнацьке прощання Августи не забуде ще багато років. Майже напам'ять знатиме всі Ольжині листи і вмітиме добре відрізнити, де в них правда, а де вигадка творчої душі. А від тих вигадок часом кров застигала у венах. Одного разу Ольга написала якомусь старому чоловікові, що вийде за нього заміж, аби той дав їй достойне життя і можливість навчатися. Вона, Августа, тоді проплакала цілу ніч. Навіть не плакала - гарчала, як поранений пес, і витискала з себе сльози, інакше вони б розірвали її зсередини. Відчай від того, що не може допомогти і хоч якось полегшити страждання Ольги від принизливої бідності, тиснув із усіх боків. Той старий чоловік від пропозиції шлюбу відмовивсь, але що було б, якби ні? Як би жила вона, Августа, знаючи, що її Ольги торкаються зморщені кістляві руки якогось багатого діда?

Але Чернівці неможливо було не полюбити. Найперше - за можливість навчатися. Всю себе Августу присвятила штудіюванню живопису - брала приватні уроки та багато малювала. Нових подруг тут майже не набула. Та й чи потребувала їх? Часом їздила до Ольги в гості, й тоді вже вони не могли набалакатись, хоч і листувалися дуже багато.

Найбільше Августу тішило, що в той же рік із Кимпулунгу поїхала до Львова Окуневська. Бо надто багато Софія займала часу в житті Кобилянської. Чотири роки, відтоді, коли її батько приїхав працювати до міста, Окуневська майже щодня бачилася з Ольгою. Позналилися через Юліана, брата Кобилянської, що викладав Софії мовознавство. Дівчина ж просочилась у життя Ольги, як красива, але небезпечна ртуть. Заповнила собою весь вільний час, усі її думки. Так здавалось Августі.

Софія говорила українською, давала Кобилянській українських книжок і переконала спробувати писати рідною мовою. А Ольга і пристала. І байдуже, що Августа просила про це подругу ще мало не з дитячих літ. Була в цьому спілкуванні якась небезпека. Окуневська марила професією лікаря. Жінкам те було зась. Усього кілька десятків жінок в Австро-Угорщині тоді мали вищу освіту. Софія сіяла в голові Ольги думки про рівність між чоловіками і жінками, знайомила її з подругами, що сповідували такі ж ідеї. І Ольга губилась. Августа з жахом бачила, що її тендітна подруга розривається між своєю ніжною та романтичною натурою, що хоче любити, і думками про те, що вона може мати чоловічу силу та витримку. Залишити її в такій компанії – означало б дати можливість тим думкам перемогти. Сама вона, Августа, теж хотіла мати право навчатись, але її прагнення були не агресивні, не спрямовані на те, щоб прирівнятися до чоловіків у правах. Вона просто хотіла займатися тим, що добре вдавалося, – малювати. Можна було б усе життя пропрацювати вчителем мистецтва, навчати живпису тих, хто тільки бере пензель у руки, але Августа мала свій задум. Хто, як не вона, зможе намалювати до дрібниць життя простих людей? Хіба комусь те цікаво? А вона зможе. Навчиться, освоїть техніки і малюватиме простих людей. Тих, про яких Ольга пише у своїх творах. Кобилянська малюватиме їх словами, а вона, Кохановська, фарбами.

Софія Окуневська того ж року, що і Августа, поїхала навчатися до Львова. Ольга залишилася в Кимпулунзі і, хоч жалілась у листах на те, що її всі покинули, але то була для Августи гарантія безпеки для їхньої дружби.

Ті шість років, що довелося жити у Чернівцях без вірної подруги, мали б звести нанівець їхнє спілкування. Але хіба можна було дозволити собі втратити такий скарб?

А потім сталося головне – Ольга написала, що і сама переїздить до Чернівців! О, скільки то було радості! Августа не могла дочекатися, коли зможе бачити подругу щодня.

До Чернівців Ольга приїхала розгублена. Та й чи дивно – все життя прожити в первозданих і невинно-чистих горах і приїхати у велике місто.

Квартира, яку винайняли Кобилянські, була тісна і бідно обставлена. Вони і в Кимпулунзі не жили в розкоші, але там Ольга мала всю природу цього місця на те, щоб усамітнитись. А тут – тісну прохідну кімнатку, завжди повну людей.

Батько Августи намагався хоч якось покращити побут давніх друзів – домовився про добротний стіл для Ольги і якийсь запас продуктів на перший час.

Коли вперше прийшла до Ольги у її чернівецьку квартиру – серце стиснулося. Кобилянська ж, як завжди привітно, всміхалась:

- А бачиш, Августо, і я тепер тут. І я не залишилася припадати пилюкою в далекому від справжньої культури Кимпулунзі.

Усмішка її хоч і здавалась щирою, але мала в собі ноти якогось остраху. Хотілося по-материнськи обійняти подругу, покласти її голову собі на плече і довго-довго гладити ретельно зачесане волосся. Але що могла зробити вона, Августа, коли і її власне життя було далеке від розкоші? Хіба розважати Ольгу прогулянками та знайомити з поважним товариством. А ще - читати її твори та малювати до них ілюстрації.

Ольга, хоч і намагалася здаватись в очах інших сильною та рішучою, насправді була, як ніхто, беззахисною та довірливою. Доводилося пильно придивлятися до всіх нових людей у її колі, щоб не допустити близько того, хто міг би її образити. Була особлива насолода в тому, щоб захищати її від поганого.

Августин батько, що завжди добре ставився до родини Кобилянських, вже майже перед самою смертю виступив проти її з Ольгою спілкування. Сталося це після одного випадку, що насправді нібито нічого й не означав.

Того дня погода була мінливою - то парило так, наче земля варилась у великому казані, а то пускалася злива. Але що могло втримати двох молодих дівчат у літній вечір удома? Августа зайшла за Ольгою пообіді. Кобилянська саме прочитала щось із нових творів Франка і мала конче розказати про те подрузі. За розмовати не помітили, як дійшли до вузьких вуличок із низенькими будиночками. Майже село. І все б нічого - вони часто забредали на околиці Чернівців і з цікавістю заглядали на прості обійстя, - але раптом уперіщив дощ. Ні втекти, ні сховатися змоги не було. Августа мала з собою добротний плащ із грубої тканини, а Ольга була в самій лише літній сукні.

- Візьми, - простягнула плащ в одній руці, а іншою пригладила мокре волосся.

- А ти? Ти ж вимокнеш до нитки. - Ольга вагалася.

- Нічого мені не станеться. А тобі хворіти не можна. У вашій хаті ще тільки слабості й не вистачало.

Августа рішуче розгорнула плащ і вмостила на плечі Ольги. Та вже сама закинула капюшон на голову.

Додому було йти далеко, та й спочатку довелося проводити Кобилянську. А коли стала на порозі хати, мокра, як хлющ, із плащем у руках, батько не витримав:

- Ольгу від дощу ховала?

- А кого ж.

- Сама чому не одягла?

- А що мені буде?

- Не менше, ніж їй.

- Та ти що, - всміхнулася кутиком губ, - я сильна і здорова, а Ольга - як травина - дмухнеш, то й похилиться. Її треба захищати.

Августа зажмурилась і пригадала, якою тендітною і маленькою сприймалася подруга весь час, що йшли під тим дощем. Дивилася на Ольгу крадькома, бачила, як холодні краплі з капюшона часом падали на її щоки. Десь у животі розливалось ледь

вловиме тепло і хотілося стерти ті краплини з обличчя і поцілувати там, де вони щойно були.

Тато стояв просто перед Августою і дивився у вічі, наче щось у них шукав.

- Господи Боже, - прошепотів, - та вона тобі дорожча, ніж ти сама...

Батько розвернувся і пішов у хату, а Августа стояла на ґанку, поки з неї стікали патьоки дощової води. Чи була їй Ольга дорожча за саму себе? Хтозна. Ніколи про те не думала. Але з того дня батько часом ніби навмисне вигадував їй роботу саме на той час, коли та мала зустрічатися з Кобилянською.

Зараз, у сирій віденській квартирі, Августа почувалася майже так само, як тоді, під холодним літнім дощем. Вона майже фізично відчувала, як холодні краплі товаришування з Маковеем б'ють Ользі у лице і розуміла, що мусить від них подругу захистити.

Лист на столі білів, як занадто різка у кімнаті пляма, і був передвісником цілком можливої поразки Августи у цій битві. Дівчина кинулася до столу і зім'яла піддатливий папір у щільну кулю. Далі збиралася кудись нею жбурнути, але стрималася. Дістала з-під ліжка важку коричневу валізу, з якою колись приїхала до Відня, розкрила і запхала зім'яту паперову кульку десь між інших дрібниць, які не мала наміру використовувати, але й викинути було шкода. Закрила валізу і штовхнула її далі під постіль.

Зрештою, а хіба їй має бути щось до того, з ким проводить час Ольга? Чи не краще, якщо вона і справді знайде собі доброго чоловіка, народить дітей, заведе господарство? Хто сказав, що від цього вона не буде щасливою?

Тут, у Відні, Августа бачила не одну емансипе. Такі були часи - лише у столиці Австро-Угорщини жінка мала доступ до сякої-такої освіти. Тому й їхали сюди зі всіх околиць. Тутешні фройлен одягалися на чоловічий манер, палили тютюн та носили пенсне. Августа не могла пригадати, чи хоча б одна з них видавалася щасливою. Стильною - так, сильною - так, незалежною - так. Але от чи щасливою?

Августа глянула на великий годинник у кутку кімнати. До початку занять мала ще добрі дві години. Одягла буденну сукню, зробила сяку-таку зачіску, приладнала на голову капелюшок і вийшла на вулицю.

По-осінньому прохолодний ранок війнув свіжістю. Августа зупинилася, щоб на повні груди вдихнути запах прохолодного сонного міста. Десь недалеко чувся цокіт копит коней чиєїсь брички.

Пригадалися коні в Кимпулунзі, яких так любила Ольга. Там голови їм прикрашали кольоровими китицями, і коли кінь ішов дорогою, ті китиці поважно похитувались, мов яскравий маятник.

Тут, у Відні, коні на вулицях зустрічалися все рідше. Частіше - самохідні автомобілі, що гуділи на кілька вулиць. Але, здається, цокіт копит по кам'яних дорогах у місті залишиться назавжди, хоч скільки б віків минуло.

Августа попрямувала до єдиної кав'ярні в її районі, що працювала так рано. Модна звичка починати ранок із популярного напою так і не вкорінилася за рік у її життя, але сьогодні відчувала, що має подумати над тим, що робити далі. А для цього потрібен був

ясний мозок.

Худий офіціант із заспаним обличчям приніс горнятко кави і двоє мигдальних тістечок – справжню розкіш для Августиного шлунка. Дозволити собі таке могла не часто, тому спочатку злегка змочила губи у напої, далі набрала трохи кави в рот і переко́чувала рідину язиком, поки та остаточно не втратила смак. Так само робила і з наступним ковтком.

Їхати зараз додому Августа не могла – до вакацій було далеко, та й чим би вона зарадила Ользі в її новому коханні? Хіба б роздратувала. Після того, як Ольжину "Людину" надрукував журнал "Зоря", її добре приймали в поважних товариствах. А їй, Августі, до того треба було ще вчитись і вчитись. Проста малярка з Кимпулунгу не цікавила нікого. Хіба тих дівчат із Товариства руських жінок, що збиралися в Українському громадському домі й говорили про те, що вона має право бути знаменитою.

У будинку навпроти кав'ярні розчинилася вікно. З нього виглянула молода дівчина, трохи старша за саму Августу. Дівчина кілька хвилин вдивлялась у кінець вулиці, ніби когось виглядала. І тільки коли десь із глибини кімнати прозвучав грубий чоловічий голос "Wo bist du lieb? Ich warte auf das Frühstück"^[1], Августа зрозуміла, що ті кілька хвилин були для дівчини єдиним шансом на те, щоб побути на самоті й нахабно вхопити вранці красу порожньої вулиці.

Коли вже Августа доїдала печиво, з будинку вийшов добре вдягнутий чоловік зі стосом паперів під пахвою і стрімко рушив вулицею в напрямку центру міста. Йому вслід через вікно дивилася змучена дівчина з дитиною на руках. Чим більше віддалявся чоловік від дому, тим бадьорішою і легшою ставала його хода. Тим часом дівчина заходилася зачиняти вікно і, трохи вагаючись, вочевидь зі страху простудити дитину, залишила невелику шпарину в рамі. Через скло Августі здалося, що дівчина стала навіть меншою, ніж була. Чи видавалася вона щасливою в цьому майже ідилічному ранку? Навряд. Августа заплющила очі й уявила, як чоловік, котрий щойно вийшов із дверей будинку, з радістю заходить до якоїсь редакції чи аудиторії університету, де викладає, а його дружина повертається до пелюшок і хатнього гармидеру. Мине кілька годин – і вона виглядатиме чоловіка у цьому ж вікні з надією, що той принесе їй якусь звістку із зовнішнього світу. Тим часом готуватиме їсти, бавитиме дитину, наводитиме лад удома – робитиме все те, чого ніколи не видно. Чим не обслуга для чоловіка? Однакові дні змінюватимуть один одного, жінка старітиме, а одного дня помре і не залишить по собі нічого, ніби й не жила.

Августа уявила, що цим чоловіком може бути сам Маковей, а його втомленою дружиною – її Ольга. Вона, з її дурною романтичною натурою, може з радістю відмовитися від своїх літературних успіхів на догоду чоловікові. Народити йому дітей, готувати їсти, отак от зустрічати з роботи. Від цієї картини стало млосно. Августа залпом проковтнула рештки кави, дістала з кишені кілька гелерів і поклала на стіл. Тепер вона точно знала, що не віддасть Ольгу Маковею просто так.

Люди поволі виходили зі своїх будинків і розпозналися Віднем у справах. Починався

день.

[1] Де ти, люба? Я чекаю сніданку (нім.).

КІНЕЦЬ ОЗНАЙОМЧОГО ФРАГМЕНТУ